

PRIKAZ ZBORNIKA „DEUTSCHE SPRACHE UND KULTUR IN KROATIEN“

Domagoj Marić

Ministarstvo vanjskih i europskih poslova, Zagreb

Hrvatsku (kulturnu) povijest nemoguće je napisati bez analize utjecaja nekoliko ključnih superstrata koji su ju definirali od dolaska Slavena na teritorij koji danas obuhvaća Republika Hrvatska. Utoliko je u našem znanstvenom diskursu još uvijek potrebno sustavno obraditi kulturni utjecaj društava i zajednica koji su, u pravilu vladajući dijelovima ili cijelim hrvatskim teritorijem, ostavili neizbrisiv trag na društvo na nekoliko razina. Značajan doprinos poznavanju utjecaja njemačke kulture dao je zbornik „Njemački jezik i kultura u Hrvatskoj“ („Deutsche Sprache und Kultur in Kroatien“), objavljen na njemačkom jeziku u izdanju izdavačke kuće „edition lumièrè Bremen“ 2017. godine. Podnaslov zbornika („Studije iz područja povijesti, medija, književnosti, kazališta, jezičnih odnosa, povijesti znanosti, kulture i izdavaštva, kulturnih kontakata i identiteta“) svjedoči o multidisciplinarnom i tematski kompleksnom karakteru sveska koji sadrži 22 znanstvena članka podijeljenih u pet tematskih cjelina (Jezični odnosi, Povijest knjige, Kulturni kontakt, Imagološke analize, Analize djela). Zbornik je nastao na temelju istoimene znanstvene konferencije održane od 18. do 22. lipnja 2014. u Zadru u organizaciji Sveučilišta u Beču, Sveučilišta u Zagrebu, Austrijskog kulturnog foruma u Zagrebu i knjižnice Dr. Alois Mock iz Zadra. Riječ je o sedmoj konferenciji i zborniku u okviru projekta čiji je nositelj Sveučilište u Beču, a koji od 2001. naovamo obrađuje utjecaj njemačkog jezika i (austrijske) kulture na rubna germanska područja.

Zbornik je neupitno oblikovan iz bečke perspektive, o čemu svjedoči nekoliko pokazatelja. Dvoje od tri urednika (Wynfrid Kriegleder i Andrea Seidler) djelatnici su Sveučilišta u Beču (treći urednik Josef Tancer dolazi s Comeniusova sveučilišta u Bratislavi). Od ukupno 26 suradnika na oblikovanju zbornika (izdavača i autora članaka) gotovo trećina dolazi s hrvatskih sveučilišta (pet sa Sveučilišta u Zagrebu, četiri sa zadarskog i

* domagoj_maric@yahoo.co.uk

jedan autor sa splitskog sveučilišta), šest autora dolazi s bečkog sveučilišta dok najviše iznenađuje veliki broj (6) suradnika s mađarskih znanstvenih institucija. Po jedan autor članka je sa slovačkog, slovenskog, švicarskog i – njemačkog sveučilišta (München). I tematski gotovo svi članci obrađuju utjecaj njemačkog jezika i kulture na hrvatskom tlu ostvaren pod jurisdikcijom habsburškog dvora od 18. do početka 20. stoljeća, dok tek iznimke (odličan članak Daniele Kirschstein o odnosu njemačkog jezika i vlastitog identiteta kod Marice Bodrožić) obrađuju druge aspekte jezičnog i kulturnog dodira dviju kultura. Utoliko je bilo potrebno – barem u uvodniku – suziti pojam kulturnog dodira i tematski se (ili barem vremenski i prostorno) ograditi, u prvom redu imajući u vidu suvremenost i aktualnost teme u vremenu kada Njemačka, Austrija i Hrvatska usko surađuju na slobodnom europskom tržištu, što ima itekakvih posljedica na hrvatsko društvo. Iako ne treba dovoditi u pitanje svrhu objavljivanja zbornika i znanstveni doprinos zanimljivih radova, činjenica jest da je isti takav zbornik u pravilu mogao izići i prije pedesetak godina, što se ne odnosi na autore pojedinih članaka nego u prvom redu na izdavače. U tom je kontekstu zbornik u većoj mjeri nastao kao *hommage* Dvojnoj monarhiji (imajući u vidu broj mađarskih autora) i habsburškom političkom utjecaju u pojedinim krunskim zemljama (Hrvatska kao tema zbornika nakon Slovačke, zapadne i središnje Mađarske, Banata, Sedmogradske...) nego analizi jezičnih i kulturnih dodira njemačke i domaće zajednice. Čitatelj zbornika mogao bi zaključiti da je utjecaj njemačkog jezika i kulture na hrvatskom tlu završio 1918. godine, zanemarujući tako ne samo s pravom tabuiziran utjecaj Trećeg Reicha za vrijeme Drugog svjetskog rata nego i dvosmjerno intenziviranje kontakata uslijed turističkog, ali i gastarbajterskog *booma* od šezdesetih godina naovamo. Čak i ako zaključimo da je povijesni utjecaj njemačkog jezika na hrvatskom tlu posljedica habsburške vladavine u periodu od gotovo četiristo godina, zbornik s tematske strane zanemaruje kulturni kontakt između (SR) Njemačke i Hrvatske u posljednjih pedeset godina, što govori o potrebnom redefiniranju percepcije njemačkog jezičnog i kulturnog utjecaja na hrvatskom prostoru s obje strane. Imajući na umu da je riječ o austrijskom projektu, svakako treba naglasiti da je izdanje namijenjeno njemačkoj i u prvom redu austrijskoj (znanstvenoj) javnosti, što svojim doprinosima na njemačkom jeziku dodatno legitimiraju domaći autori. U tom kontekstu s pravom treba postaviti pitanje je li bilo (politički) korektnije objaviti dvojezični zbornik ili omogućiti paralelno objavljivanje zbornika na hrvatskom jeziku, kako bi i domaća javnost profitirala od korisnog izdanja. Konačno, ako ćemo biti precizni, naslovi pojedinih tekstova upućuju na to da bi korektniji naslov zbornika bio „Njemačko-hrvatski jezični i kulturni kontakti u Hrvatskoj“ nego „Njemački jezik i kultura u Hrvatskoj“, čime bi se naglasio dvosmjerni, a ne jednosmjerni karakter jezičnog i kulturnog kontakta.

I u članku Franza Patocke kojim započinje zbornik vidljiva je dihotomija utjecaj njemačkog jezika u Hrvatskoj (naslov članka) i njemačko-hrvatski jezični dodiri (sadržaj članka). Patocka podsjeća da germansko-slavenski jezični i kulturni dodiri sežu daleko u vrijeme prije nastanka modernih nacija, tj. od seobe naroda, a da pravi utjecaj njemačkog jezika ne nastupa dolaskom Habsburgovaca na hrvatsko prijestolje nakon Mohačke bitke nego protjerivanjem Turaka krajem 17. stoljeća, kada se hrvatski prostor morao ponovno društveno, pa i jezično i kulturološki, oblikovati. Osvjetljujući strukturu moći u hrvatskom društvu u 19. stoljeću, Patocka naglašava složenu sociolingvističku sliku u kojoj su svoje mjesto našli latinski, njemački, mađarski, talijanski i hrvatski jezik, ističući pritom negativan utjecaj nasilne germanizacije za vrijeme Bachova apsolutizma i posljedice na koegzistenciju hrvatskog i njemačkog jezika na zagrebačkoj kulturnoj sceni. Slađan Turković („Jezični kontakt, jezična politika i njemačka pisana kultura u Hrvatskoj u 18. st.“) ističe ključan utjecaj njemačkog jezika kao posljedicu habsburške politike prema Vojnoj krajini s jedne i obrazovne politike Marije Terezije s druge strane. Status njemačkog jezika u tadašnjem Agramu u „dugom 19. stoljeću“ obrađuje Zrinjka Glovacki-Bernardi, naglašavajući sve veću ulogu koju je njemački jezik imao u javnom ophođenju (*lingua franca*) nakon smanjenja utjecaja latinskog jezika, osvještavajući pritom i problem standardizacije hrvatskog jezika koji je sa sociolingvističke strane obilježio 19. stoljeće u Hrvatskoj. Autorica se osvrće i na medijsku i kazališnu scenu devetnaestostoljetnog Zagreba, dajući tako potpun pregled javne upotrebe njemačkog jezika. Na tom je tragu i doprinos Aleksandre Šćukanec o malim oglasima na njemačkom i hrvatskom jeziku u odabranim izdanjima *Agramer Zeitung*a. Iako nosi naslov „Autori knjiga na njemačkom jeziku u zbirkama plemstva sjeverne Hrvatske u ranom novom vijeku“, članak Istvana Monoka u većoj mjeri donosi pregled knjižnica hrvatskog i mađarskog plemstva 16. – 18. stoljeća nego informacije o njemačkim izdanjima u njima, što ni u kom slučaju ne umanjuje važnost članka, posebno imajući u vidu da je pisan iz mađarske perspektive i pregledno donosi puteve kojima su se plemićke knjižnice kretale u navedenom razdoblju, uz naznake gdje je njihove ostatke moguće i danas naći (riječ je o jednom od onih članaka koji svakako zaslužuje pozornost hrvatskih kulturnih povjesničara). O njemačkim izdanjima tiskara u Zagrebu, Varaždinu, Rijeci i Novom Sadu izvještava Judit Vizkelety-Ecsedy, dok Katalin Czibula donosi pregled isusovačkih kazališnih aktivnosti u Hrvatskoj u 18. stoljeću. Zanimljivu temu jezičnog i nacionalnog identiteta kod Petra Preradovića obrađuje kratak i uglavnom faktološko-biografski rad Andrasa Vizkeletyja.

Kao jedan od najkvalitetnijih priloga zborniku potrebno je istaknuti rad o Mornaričkom kasinu (Marine-Casino) u Puli Klause Heydemanna. Članak na zanimljiv i pregledan način donosi institucionalnu, administrativnu,

arhitektonsku, sociološku i konačno repertoarno-kulturološku pozadinu ustanove koja je u građanskom društvu Pule s prijelaza stoljeća zauzimala središnje mjesto. Zanimljiv je i članak Wolfganga Müllera-Funka o psihoanalitičkim aspektima percepcije krškog reljefa na razmeđu Alpa i Dinarida, uz neizbježnu komponentu egzotike južnih austrijskih pokrajina, ali i metaforiku krških jama za cijelu regiju („Balkan je“, završit će Müller-Funk, „mračni teritorij carske Austrije“). U kontekst sarajevskog atentata 1914. Boris Previšić stavlja hrvatske posredničke uloge u književnosti njemačkog govornog područja, analizirajući pojam hrvatskog (točnije slavonskog) idioma u odabranim djelima Hoffmannsthala, Hofmannsthala, Oppenheimera i Dora. Peter Ötvös u kratkom i informativnom članku „Nikola Zrinjski i mađarski susjedi“ donosi pregled političkog i pjesničkog djela hrvatskog bana iz 17. stoljeća (bez ikakvih tematskih poveznica s naslovom zbornika), dok rad Katalin Blasko rasvjetljuje percepciju hrvatskog elementa od strane njemačkog govornog višeg sloja u Mađarskoj u 19. stoljeću. Tri članka na zanimljiv i inovativan način rasvjetljavaju složenost kulturnog kontakta: Eldi Grubišić Pušelić donosi prikaz Morlaka u djelu „Iz Dalmacije“ Ide von Düringsfeld, Peter Varga predstavlja identitetsku introspekciju Vilme Vukelić na jezičnoj razini, dok Goran i Marina Lovrić obrađuju pojam stereotipa u djelu „Iz Hrvatske“ Arthura Achleitnera, bavarskog pisca s prijelaza stoljeća. Skupina od posljednjih šest radova tematski se posvećuje detaljnijoj analizi pojedinih djela: Marijan Bobinac detaljno i višeslojno pristupa nacionalnom identitetu N. Š. Zrinjskog u tragediji Theodora Körnera, Tomislav Zelić obrađuje književni opus bana Jelačića, Slavija Kabić dajući detaljan kontekst devetnaestostoljetnih književnih radova o Dalmaciji na njemačkom jeziku prikazuje djelo Theodora Schiffa, a Milka Car bavi se rasvjetljavanjem pojmova „Balkan“ i „Sredozemlje“ u „Hohštaplerskoj noveli“ austrijskog pisca Roberta Neumanna. Zbornik završava dvama člancima koji obrađuju jezično i identitetsko pitanje dvaju hrvatskih likova/autora: Filipa Latinovića (Mario Grizelj) i Marice Bodrožić (Daniela Kirschstein).

Bez obzira na pojedine uređivačke propuste na makrorazini (spomenuta jednostranost i tematska pristranost) i mikrorazini (nekonzistentna uporaba č i ć u imenima hrvatskih književnika i znanstvenika, korištenje izraza srpskohrvatski jezik), zbornik donosi niz kvalitetnih radova i kao takav predstavlja značajan doprinos rasvjetljavanju složenog fenomena jezičnih i kulturnih veza njemačkog i hrvatskog prostora.